

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УПРАВЛІНЦІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Черушева Галина Батрбеківна,
к.п.н., професор кафедри філософії,
права та соціально-гуманітарних дисциплін

Радченко Валентин
студент спеціальності

Публічне управління та адміністрування
Національна академія статистики, обліку та аудиту
м. Київ, Україна

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства та української економіки характеризується стійкою потребою у талановитих лідерах і професіоналах-управлінцях, які здатні вести за собою задля зростання добробуту населення та якості життя, процвітання України. Модель успішної людини з розвиненими лідерськими якостями, готової до самореалізації та самоактуалізації в умовах швидкоплинних змін і інтеграційних процесів сьогодення, здатної приймати виважені рішення, має відповідати соціально-економічним викликам у сучасному світі. Зважаючи на це, актуальною є проблема розвитку управлінсько-лідерських здібностей підростаючого покоління, починаючи з молодшого віку.

Мета статті – розкрити сутність поняття «лідерські якості», визначити основні лідерські якості для успішної управлінської діяльності, обґрунтувати умови формування психологічних властивостей в системі вищої освіти.

Матеріали та методи. В дослідженні використовувались методи опитування учнівської та студентської молоді, структурованого інтерв'ю, бесіди в групах студентів зі спеціальностей «Менеджмент» та «Публічне управління та адміністрування» (127 осіб).

Аналіз сучасних досліджень і публікацій свідчить про особливий інтерес вітчизняної науки до проблем розвитку лідерських якостей майбутніх управлінців, обумовлений необхідністю формування нового образу

ефективного керівника-лідера з активною життєвою позицією. Ця проблема знайшла відображення у різних галузях знань, зокрема педагогіці, психології, соціології тощо. Поняття «лідерські якості», його зміст та головні компоненти, умови їх розвитку розглядаються у працях Д. Алфімова, О.Кін. В. Мороза, А Семенова, Л. Шевчук, О. Яценко, В. Ягоднікової та ін.

Слід підкреслити стабільний інтерес до проблеми розвитку лідерських якостей у майбутніх фахівців в системі вищої освіти. Різноманітні аспекти формування лідерських якостей студентської молоді розкрито у працях Н.Альохіна, Л. Кайдалова, О.Олексюк, Щокіна Н. та ін. Науковці досліджують лідерські риси та якості як складові структури особистості лідера (О.Олексюк), зокрема в структурі складових компетентностей менеджерів (О.Яценко). О. Кін визначає соціально-педагогічну значущість студентського самоврядування у формуванні лідерських якостей особистості студента. Концептуальні основи лідерства розглядаються у дослідженнях зарубіжних вчених: Е. Богардус, К. Берд, Р. Бейлз, Е. Уесбур, які до вивчення лідерства включати як риси індивіда, так і сприятливі умови їх розвитку.

Результати та обговорення. У сучасному, цифровому світі лідерські якості є важливою рисою управлінця, менеджера, який працює з людьми. Психологічна грамотність лідера забезпечує ефективне управління колективом, об'єднання всіх членів організації на досягнення мети. Адже правильно вибраний стиль управління, вміння керувати сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в колективі, розвитку творчої ініціативи й підвищує якість і результативність роботи як усього колективу, так і кожної особистості. Завдяки психологічному клімату, людина в єдності та згуртованості з колективом, не втрачає себе, а навпаки, у середовищі односторонців розкривається в емоційних, вольових та інтелектуальних станах, досягає вищого рівня свідомості та самовдосконалення.

Що означає бути хорошим лідером? Слушну відповідь на це питання надає американська підприємниця, генеральний директор компанії «PepsiCo» Індра Нуї (Indra Nooyi): «... якщо люди готові йти за вами на край світу, то

ви - хороший лідер». [13]. Адже сучасний лідер це той, хто йде попереду, веде за собою і перемагає. Атмосфера довіри й доброзичливості, широка палітра індивідуально-особистісних суджень щодо загальних справ, визнання права на прийняття рішення і водночас усвідомлення відповідальності, – все це забезпечує безконфліктність й відсутність напруженості в колективі. Особа в команді, де визнають його лідерство, покладаються на нього у розв'язанні серйозних й важливих проблем.

У кожного управлінця є своє бачення стратегії розвитку колективу, власний арсенал методів досягнення мети, до якої лідер веде команду. При цьому найбільш важливі психологічні якості, поєднання знань, цінностей, навичок і особливостей поведінки притаманні більшості представникам управлінської еліти.

Аналіз наукових досліджень доводить, що основними якостями лідера визнані:

- захоплення своєю діяльністю, активність, наполегливість та ініціативність;
- честолюбство, потяг до влади і потреба в досягненнях,
- вмотивованість, потреба й установка на лідерство;
- впевненість у собі та власних силах, висока самооцінка;
- здатність до самопрезентації;
- володіння собою та стресостійкість;
- усвідомлення морально-етичних норм поведінки та відповідальність перед колективом;
- професійна інтуїція, готовність до прийняття виважених рішень;
- усвідомлення власних цілей та соціально значущої мети колективу;
- вміння організовувати людей в команду та прислухатися до колег-партнерів;
- вміння обирати ефективну модель поведінки та комунікації відповідно до конкретних умов й ситуацій.

Важливим аспектом проблеми лідерства є мотивація лідерської

поведінки. Як вважає багато вчених, сама природа лідерства означає те, що важливими для нього є такі риси, як комунікабельність.

Якщо управлінець, окрім формальних підстав керувати, завдяки особистим якостям отримає визнання своїх підлеглих як лідер буде більш впливовим на членів команди та у досягненні ефективності в управлінні. Італійський мислитель, політичний діяч, філософ епохи Відродження, Ніколо Макіавеллі в праці «Державець» торкнувся питання ролі особистості правителя. Він висловлює думку, що мудрий лідер поєднує в собі якості лева(силу і чесність) і якості лисиці, а «...найкращою фортецею для володаря це прихильність до нього підданих». [6]

- 1. Гоуман Д. кщо управлінець, окрім формальних підстав керувати, завдяки особистим якостям отримає визнання своїх підлеглих як лідер буде більш впливовим на членів команди та у досягненні ефективності в управлінні. Італійський мислитель, політичний діяч, філософ епохи Відродження, Ніколо Макіавеллі в праці «Державець» торкнувся питання ролі особистості правителя. Він висловлює думку, що мудрий лідер поєднує в собі якості лева(силу і чесність) і якості лисиці, а «...найкращою фортецею для володаря це прихильність до нього підданих». [6]

Відносини між лідером та підлеглими висвітлювалися ще у давній міфології. Це явище цікавило філософів багатьох поколінь, адже взаємовідносини зберегли життя, і будували міцну управлінську структуру, яку очолювали великі полководці, вожді. Описуючи стародавні війни Геродот, Плутарх і Светоній розкривають надзвичайний розум, тактовність, сильну волю, віру в перемогу управлінців. На думку Платона однією з найважливіших якостей лідера є мудрість, яка потрібна для управління людьми. Він вважав, що завдання царів - філософствувати, а підлеглих – підкорюватися [8]. Лідерство проявлялося у первісних племен, яке історики називають «сімейне» лідерство. На цьому етапі розвитку людства пріоритетом у лідерстві був чоловік (добуває їжу, забезпечує житлом та оберігає сім'ю). Наділений авторитетом він не мав права на помилку, адже це могло загрожувати власному життю, а в найгіршому

випадку життю всієї сім'ї (племені). Ближче до знайомого нам світу зародилося так зване «вождистське» лідерство. Світ познайомився з ним в буремні 90-ті. Лідер чітко знав завдання, ціль, і міг примусити кожного з команди виконувати власні інтереси, бажання, цілі. Історія дослідження лідерства бере початок ще з античних часів.

Формування лідерських якостей можна розділити на певні етапи в житті. Елементарні людські риси формуються ще в дитячому садочку. Більш сталі риси утворюються у молодшій школі, закріплюючись надалі. Основний характер, особистість набуває форми вже у підлітковому віці коли підліток має більше можливостей відкрити себе. Професійні навички які спрямовані на її подальшу кар'єру, особа отримує у вищих навчальних закладах. Останнім етапом, який має довготривалий термін є професійна діяльність людини де закріплюються всі зазначені риси керівника-лідера.

Перші знання, досвід, навички починають формуватися ще з дитинства. Колективні ігри, ініціативність, креативне мислення, вміння спілкуватися та працювати в команді всім відомі речі з якими ми познайомилися ще будучи дітьми. Дитячий садочок виступає як освітньо-виховне середовище, де формуються мовні навички, перший комунікативний досвід у колі однолітків та навички знаходити спільну мову з друзями. Гра як головний вид діяльності дошкільнят сприяє розвитку вміння працювати в команді, проявляти рішучість, ініціативу та активність, виконувати завдання, які потребують творчості та креативного мислення. Саме тому доцільно вважати, що управлінські якості формуються з раннього дитинства, розвиваються та закріплюються протягом усього життя.

Розвиток соціальної зрілості та авторитету, намагання висловлювати та відстоювати власні думки, зміцнення вольових якостей особистості відбувається у шкільні роки. Учнівське самоврядування та ініціативи, активна позашкільна діяльність, викладацький колектив сприяють формуванню у підлітків справжніх лідерських властивостей. Різносторонні гуртки, семінари, тренінги, конкурси, організації викликають захоплення і задоволення школярів,

спонукаючи їх до нових звершень. Так, самоврядування в загальноосвітніх школах відкриває можливість створити модель «власна держава», де кожен індивід здатний реалізувати себе, обираючи ту чи іншу соціально значущу роль (за стандартною структурою побудови учнівського самоврядування це різні міністерства та департаменти, президент, секретар, старости та інше).

Важливим фактором формування сильної, впевненої в собі особистості в умовах навчального закладу є готовність викладачів до розуміння феноменів лідерства та розвитку лідерських якостей, володіння діагностичними методиками для своєчасного виявлення лідерського потенціалу. Першочерговим завданням викладачів, зокрема класного керівника, це створення сприятливого осередку для прояву та закріпленню лідерських навичок та вмінь. Найбільш важливим й сприятливим періодом у набуті управлінського досвіду і розвитку індивідуально-особистісних якостей лідера це час студентського життя. Адже сьогоднішні студенти - це майбутні управлінці, менеджери, керівники державних адміністративних інститутів, підприємств та організацій, економісти та фахівці різних галузей. Об'єктивні реалії розвитку сучасного суспільства свідчать, що на керівництво державою претендують громадяни різних галузей професійної діяльності. Саме студентське середовище створює найбільш сприятливі умови для прояву і реалізації лідерських якостей не тільки в процесі навчальної діяльності, а й громадській роботі.

Студенти, як безпосередні учасники освітнього процесу та органів громадського самоврядування можуть колективно розв'язувати проблеми організації та змісту процесу навчання в закладі освіти, захищати права та інтереси молоді, активно вирішувати проблеми їх культурно-творчого розвитку, займатися благодійною діяльністю та пропагандою навчального закладу, брати участь у громадському контролі та управлінні в межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти [4]. Головними вимогами для виконання таких завдань є здатність бачити, прогнозувати й розв'язувати проблеми, що виникають, та вміння вести за

собою інших. Саме тому студенту необхідно розвинути цей комплекс соціально-психологічних властивостей і вміло користуватися ними. Зазвичай у закладах вищої освіти можливість проявити лідерські якості у ролі старости, голови студентської ради факультету, гуртожитку, бути ініціатором різних культурно-творчих заходів тощо. Студентське самоврядування є важливим фактором виявлення і розвитку потенційних лідерів, формування в них управлінських й організаторських умінь і навичок у взаємодії з колективом сокурсників. Участь у роботі органів студентського самоврядування сприяє: розкриттю індивідуально-особистісних можливостей та набуттю соціально-психологічного досвіду управлінської діяльності; розвитку відповідальності у виконанні взятих на себе обов'язків і завдань; формуванню соціально-зрілої громадської позиції; прояву ініціатив волонтерської й благодійної діяльності тощо.

Новітні креативні підходи науково-викладацького складу закладу до викладання своїх предметів спрямовують студентів до розкриття здібностей та творчого потенціалу, що надалі забезпечить його свідомому визначенню професійного зростання успішного фахівця.

Завдяки цій можливості деякі навчальні заклади України активно створили осередки для молоді (учнівське самоврядування), яке активно розвиває лідерські здібності в учнів. Самоврядування в школі відкриває можливість учням створити власну державу в якій кожен може себе спробувати на певній суспільно-важливій посаді (за стандартною структурою побудови учнівського самоврядування це різні міністерства, президент, секретар, старости та інші активні учасники освітнього процесу).

Основного характеру формування майбутнього лідера набуває під час студентського життя, в процесі навчальної діяльності у вищому навчальному закладі. Це є важливим кроком, адже сьогоденні студенти - це майбутні управлінці, менеджери, військові, лікарі, керівники держави, вчителі, економісти та фахівці інших галузей. Як показують приклади, на керівництво державою можуть успішно претендувати громадяни різних галузей професійної діяльності. Головними вимогами для таких людей можна поставити здатність

бачити, прогнозувати й розв'язувати проблеми, що виникають, та вміння вести за собою інших при розв'язанні цих проблем. Саме тому студенту важливо отримати лідерські якості, і вміти користуватися ними. Найбільш впливовими у цей проміжок часу є викладачі вищого закладу, тому просто необхідно під час навчання вводити інноваційні, нові методи розвитку лідерських якостей для підлітків. Новітні креативні підходи науково-викладацького складу закладу до викладання своїх предметів підштовхнуть підлітка розкриватися та спрямують його в правильну течію, успішного фахівця.

Висновки. Аналіз літературних джерел та практичного досвіду роботи навчальних закладів України, зокрема закладів вищої освіти дозволило визначити різні учнівські та студентські ініціативи, що спрямовані на утворення молодіжних осередків в рамках яких активно розвиваються творчі нахили та здібності молоді, в тому числі лідерські якості. Кожна молода людина здатна стати лідером за умов прояву активності та ініціативності у різнопланових напрямках діяльності відповідно до їх уподобань.

За результатами проведеного констатуючого дослідження визначені оптимальні умови формування лідерських якостей майбутніх управлінців у студентському колективі:

- участь у різних формах самоврядування Академії, що сприятиме розвитку особистості і покращенню окремих сфер студентських ініціатив;
- створення умов для прояву лідерських якостей особистості в умовах академічної групи;
- формування колективистських основ та атмосфери творчої колективної взаємодії, як діючого фактору психолого-педагогічного впливу для розкриття творчих можливостей кожного студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алфімов Д. В. Структура лідерських якостей особистості школяра / Д. В. Алфімов. – Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2010. – № 6 (41). – С. 35–44.

2. Буряк Т.П. Сучасні підходи до лідерства / Т.П. Буряк. - К.: Наук.думка, 2009. - 200 с. Яценко О. Лідерські якості в структурі складових компетентностей менеджерів / О. Яценко // Молодий вчений. – № 6 (33). – 2016. – С. 496–501.
3. Гармаш С.А. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху / С.А. Гармаш, О.Е. Гашутіна // Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. - 2009. - С. 37-44.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII
5. <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>
6. Ніколо Макіавелі «Характеристики Історія Флоренції. Державець» <https://www.yakaboo.ua/istorija-florencii-derzhavec.html#tab-attributes>
7. Олексюк О.Є. Лідерські риси та якості як складові структури особистості лідера. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. – № 4 (59), грудень 2017. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 572 с. – С. 372-380
8. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. — К.: Основи, 2000. — 355 с. — ISBN 966-500-022-5.
9. Чорний А.В. Сучасні теорії лідерства: Загальний огляд та структурна модель/ А.В. Чорний// Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Серія «Економіка»: Науковий журнал. - Острог: вид-во НаУОА, 2018. - № 9(37). - С.78 - 84.
10. Черушева Г.Б. Роль психологічного знання в професійній підготовці економіста// Z 40 Zbior raportow naukowych. „Pedagogika. Teoria. Praktyka.,, (29.11.2014-30.11.2014) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. - 132 str. (43-51)
11. Черушева Г.Б. Роль освітнього середовища у професійному становленні особистості Гуманітарний вісник ДВНЗ» Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» - Додаток 3 до

Вип.31: Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології».-
К.: Генезис, 2014.-516с. (с.203-209)

12. Яценко О. Лідерські якості в структурі складових компетентностей менеджерів / О. Яценко // Молодий вчений. – № 6 (33). – 2016. – С. 496–501.

13. <https://vcf.vn.ua/istoriya-kerivnika-pepsico-indri-nuji-odniye%D1%97-z-najbilsh-vplivovix-zhinok-u-biznesi/>